Н. М. Зяткіна
настаўнік беларускай мовы і літаратуры
СШ № 19 г. Магілёва

Беларускія словы «з-за мяжы»

Вымаўлденне і правапіс галосных е, ё, я (2-і ўрок)

Урок беларускай мовы ў 5 класе

Мэты:
1. Садзейнічаць засваенню вучнямі правілаў вымаўлення і напісання галосных **е, ё, я** ў спрадвечна беларускіх і запазычаных словах.
2. Удасканальваць уменне вызначаць націскны, першы і другі пераднаціскныя, паслянаціскныя склады ў спрадвечна беларускіх словах, адрозніваць каранёвае **я**, словы іншамоўнага паходжання; пашыраць слоўнікавы запас вучняў, развіваць звязнае маўленне і маўленчы слых.
3. Выхоўваць цікавасць да ўрокаў беларускай мовы, любоў да роднага краю.
Тып урока: урок камбінаванай будовы
Абсталяванне: Беларуская мова: вучэбны дапаможнік для 5 кл. устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з бел. і рус. мовамі навучання. Частка 1/ В. П. Красней [і інш]. – Мінск: Нац. ін-т адукацыі, 2014; мультымедыйная прэзентацыя, карткі з заданнямі, тлумачальныя слоўнікі, каляровыя алоўкі.

Ход урока

Арганізацыйны момант. Стварэнне псіхалагічнага настрою
Настаўнік: Прывітанне! Добры дзень! Сядайце!
Флэшмоб (вітанні па-беларуску)
1-ы вучань: Добры дзень, добры дзень добрым людзям!
2-і вучань: Дзень добры ў хату!
3-і вучань: Добрага ранку!
4-ы вучань: Добры дзень! Хай дае вам Бог добрае!
5-ы вучань: З панядзелкам вас!
6-ы вучань: Здароў вам у вашу кучку!
7-ы вучань: Маё вам шанаванне!
8-ы вучань: Як вы жывы-дужы на гэткай сцюжы?
Настаўнік: Вітаю вас на ўроку беларускай мовы!
Паведамленне тэмы ўрока
Настаўнік: Сёння на ўроку мы працягнем вывучаць правілы вымаўлення і напісання літар е, ё, я. Нам трэба навучыцца правільна вымаўляць і пісаць названыя галосныя ў спрадвечна беларускіх і запазычаных словах. А яшчэ нас чакае сустрэча з нашым родным краем, яго цудоўнай прыродай, выдатнымі мясцінамі і людзьмі.
Хвілінка чыстапісання
Настаўнік: Запішыце, калі ласка, у свае сшыткі прыказку:
Усякая птушка сваё гняздо бароніць.

Настаўнік: Як вы разумеце сэнс гэтай прыказкі?
Падкрэсліце і растлумачце арфаграмы.
Вызначце, колькі літар і гукаў у словах *сваё, бароніць.*

Пастаноўка мэт урока

Настаўнік: Прачытайце, калі ласка, мэты ўрока, якія я вам прапаную. Выберыце мэты, якія вы ставіце перад сабой на ўроку (у вучняў на партах ляжаць рабочыя лісты, у якіх напісаны прапанаваныя мэты).

1. Буду ведаць правілы напісання галосных **е, ё, я** ў спрадвечна беларускіх і запазычаных словах
2. Навучуся граматна пісаць словы з літарамі **е, ё, я**.
3. Атрымаю добрую адзнаку.
4. Буду правільна выконваць заданні.
5. Даведаюся пра значэнне некаторых слоў.
6. Буду ствараць уласныя тэксты з вывучаемымі словамі, каб здзівіць аднакласнікаў.
7. Буду актыўна працаваць на ўроку.

Праверка дамашняга задання

Настаўнік: Дома з урыўка з паэмы Якуба Коласа “Новая зямля” (“Дарэктар”), які вучылі на памяць да сённяшняга ўрока літаратуры, вы выпісвалі словы з арфаграмай правапіс літар **е, ё, я.**

Вучань выразна чытае ўрывак. На дошцы – рэпрадукцыі ілюстрацый В. Шаранговіча да паэмы “Новая зямля”.

Адзін вучань запісвае выпісаныя словы на дошцы, другі – зачытвае, трэці – здае настаўніку сваю работу на праверку.

Актуалізацыя вывучанага

1. Паўтарэнне тэарэтычнага матэрыялу. Вучань расказвае правіла “Правапіс е, ё, я ў спрадвечна беларускіх словах”.

2. Слоўнікавая практычная работа (словы на дошцы)

З..лёны, паз..лянець, выл..цець, прыл..цець, п..сняры, дз..сятка, кал..ндар, дал..кавата, дал..чынь, св..ткаваць, пан..дзелак, см..танковы

3. Узаемаправерка (словы запісаны на дошцы, у вучняў ёсць крытэрыі ацэньвання слоўнікавага дыктанта)

Крытэрыі ацэнкі слоўнікавага дыктанта

Бал	**Колькасць памылак**
1	7 і больш
2	6 памылак
3	5 памылак
4	4 памылкі
5	3 памылкі
6	2 памылкі
7	1 памылка
8	0 памылак, 2 выпраўленні
9	0 памылак, 1выпраўленне
10	0 памылак, без выпраўленняў

4. Рэфлексія вынікаў дзейнасці. Вучні пры дапамозе каляровых алоўкаў выказваюць свае адносіны да ўзроўню засваення матэрыялу. Зялёны аловак – усё задавальняе. Жоўты аловак – трэба крыху падвучыць. Чырвоны аловак – матэрыял засвоены няпоўна, патрэбна дапамога.

Вывучэнне новага матэрыялу

1. Інсцэніроўка “Замежная госця”

Настаўнік: Дама важная такая
Да нас прыехала з-за мяжы.
Нашых правіл не зважае,
Усё па-іншаму пішы.
Словы, што з-за мяжы мы маем,
Пішам і запамінаем.

Вучаніца: Добры дзень, сябры! Я прыехала да вас з-за мяжы і прывезла свае словы. Гэтыя словы таксама ўжываюцца і ў вашай беларускай мове, але яны не падпарадкоўваюцца агульнапрынятым правілам напісання.
Сёння я прывезла да вас словы *апельсін, медаль, пейзаж*. Звярніце, калі ласка, увагу на іх правапіс. Якая літара пішацца ў гэтых словах у першым складзе перад націскам?

2. Чытанне правіла

Вучні чытаюць правіла, пераказваюць адзін аднаму змест вучэбнага параграфа.

3. Гульня “Рыфмаванка”(па ланцужку)

Герой, медаль, пенал, зефір,
Бензін, педаль, гепард, кефір,
Секунда, бегемот, бетон,
Берэт, легенда, фельетон,
Герань, феномен, вазелін,
Гектар, сеанс і апельсін.

4. Рубрыка “Этымалагічная даведка”

Вучаніца: Слова *апельсін* запазычана з галандскай мовы, дзе апель – *яблык*, Сіна – *Кітай*; літаральна апельсін – гэта *кітайскі яблык.*

Фізкультхвілінка

Вучань праводзіць фізкультхвілінку:
Як тупну нагой
Ды прытупну другой,
Кругам пакружуся,
Усім людзям пакажуся! (з народнага)

Замацаванне вывучанага

1. Работа з падручнікам

Пр. 263 (самастойна)
Дзяжурныя па слоўніку вучні тлумачаць значэнні слоў *лекторый, плеяда.*
Праверка па ланцужку

2. Завочнае падарожжа па Беларусі. На дошцы чаргуюцца фотаздымкі знакамітых мясцін Беларусі. Пад кожным фотаздымкам напісана слова з

прапушчанай літарай. Вучні запісваюць словы, устаўляюць прапушчаныя літары, тлумачаць правапіс.
Тэатр оперы і балета, бал...рына
Плошча Перамогі, аб...ліск
Брэсцкая крэпасць-г...рой
Дзяржаўнае прадпрыемства “Мінскі метрапалітэн”, м...тро
Магілёўскі драматычны тэатр, м...лодыя, сп...ктакль
Магілёўскі чыгуначны вакзал, п...рон
Гомельскі дзяржаўны цырк, 45-ы с...зон
3. Творчае замацаванне
Напісанне міні-сачынення “Што я раскажу пра Беларусь сённяшняй замежнай госці” з выкарыстаннем слоў, якія вывучалі на ўроку.
Гучыць песня “Мой родны кут” (словы Я. Коласа, музыка І. Лучанка) у выкананні вакальна-інструментальнага ансамбля “Песняры”.
Кантроль ведаў
1. **Выкананне тэсту.** Вучні выконваюць тэст у рабочых лістах.
   1. Адзначце словы, у якіх на месцы пропуску трэба пісаць літару **я**:
   1) в...сёлка
   2) м...дуніца
   3) з...лёны
   4) по...с
   2. Адзначце словы, у якіх на месцы пропуску трэба пісаць літару **е**:
   1) дз...вяты
   2) бал...рына
   3) с...рада
   4) дал...чынь
   3. Адзначце рад, у якім усе словы правільна напісаны:
   1) дзявятка, леснічоўка, выляцець
   2) васямнаццаць, ёд, легенда
   3) пейзаж, глядачы, цемнаваты
2. **Самаправерка.**
3. **Рэфлексія вынікаў дзейнасці.** Вучні пры дапамозе каляровых алоўкаў выказваюць свае адносіны да ўзроўню засваення матэрыялу. Зялёны аловак – усё задавальняе. Жоўты аловак – трэба крыху падвучыць. Чырвоны аловак – матэрыял засвоены няпоўна, патрэбна дапамога.
Выстаўленне адзнак
Выстаўленне і каменціраванне адзнак
Настаўнік: Вы добра працавалі на ўроку, былі ўважлівыя, творчыя, я спадзяюся, што вы атрымалі карысную інфармацыю і трывалыя веды. Думаю, што дамашняе заданне выканаеце правільна і хутка.
Дамашняе заданне
§35, пр. 266
Дадатковае заданне (філворд):
У гэтым квадраце “схаваліся” пяць назваў птушак, якія водзяцца на Беларусі. Знайдзіце іх. Чытаць можна злева направа і справа налева, зверху ўніз і знізу

ўверх, па прамых і ламаных лініях. Тая самая літара можа ўжывацца некалькі разоў.

Ь	**Д**	**З**	**Я**	**Ц**
Ц	**З**	**Я**	**Л**	**Е**
Ы	**Ю**	**Л**	**Я**	**Ц**
С	**Н**	**І**	**Р**	**Я**
Я	**Я**	**Г**	**У**	**К**

Рэфлексія

Зварот да мэт урока, якія вучні ставілі ў пачатку ўрока перад сабой.

Выбар смайліка, які адпавядае ўсведамленню вынікаў сваёй дзейнасці на ўроку.

Развітанне

Настаўнік: Вось і заканчваецца наш урок. Вялікі дзякуй за працу! Жадаю вам усяго найлепшага!

Флэшмоб “Развітанні па-беларуску”

1-ы вучань: Аставайцеся жывенькія-здаравенькія!

2-і вучань: Бывайце здаровы, жывіце багата!

3-і вучань: Затым прашчавайце!

4-ы вучань: Здаровы бывайце, мяне не забывайце!

5-ы вучань: Усяго добрага!

6-ы вучань: Усяго найлепшага!

Літаратура

Беларуская мова: вучэб. дапам. для 5-га кл. устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання: у 2 ч. / В. П. Красней [і інш] – Мінск: Нац. ін-т адукацыі, 2014. – 1 ч.

Беларускі фальклор у школе. 1-ы клас: дапам. для настаўніка / І. І. Сучкоў, Ф. І. Таранава, Л. У. Рута, В. В. Куржалава. – Мінск: Народная асвета, 1996. – 176 с.

Валочка, Г. М. Вывучаем беларускі правапіс. 5-9 кл.: вучэб.-метад. комплекс / Г. М. Валочка, В. У. Зелянко. – Мінск: Нац. ін-т адукацыі, 2010. – 176 с.

Солахаў, А. В. Падарожжа ад А да Я: дапам. для настаўнікаў устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання / А. В. Солахаў. – Мінск: Зорны Верасок, 2012. – 263 с.

Солахаў А. Правапіс галосных е, ё, я і спалучэнняў іё(ыё), ія(ыя) // Роднае слова. – 2000. - № 7. – С. 66